

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa
Uniwersytet Rzeszowski – Wydział Ekonomii

**FUNDUSZE UNII EUROPEJSKIEJ
JAKO CZYNNIK POPRAWY
KONKURENCYJNOŚCI I JAKOŚCI ŻYCIA
NA OBSZARACH WIEJSKICH PODKARPACIA**

Redakcja naukowa

Teresa Miś

Teresa Pamuła

RZESZÓW 2016

Recenzja:
dr hab. inż. Józef Kania prof. UR

Redakcja naukowa:
Teresa Miś, Teresa Pamuła

Korekta językowa:
Małgorzata Kuźniar

**„Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich
Europa Inwestująca w Obszary Wiejskie.
Publikacja opracowana przez Agencję Restrukturyzacji
i Modernizacji Rolnictwa.
Publikacja współfinansowana ze Środków Unii Europejskiej
w ramach Pomocy Technicznej.
Instytucja wdrażająca Agencja Restrukturyzacji
i Modernizacji Rolnictwa.
Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich
na lata 2014 – 2020
Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi”**

Druk:
Wydawnictwo Oświatowe FOSZE
Rzeszów, ul. Wincentego Pola 6
tel. 17 863 34 35, 501 045 944
fosze@fosze.com.pl

Spis treści

Wstęp (Teresa Miś, Teresa Pamuła)	9
I. Polityka wsparcia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich	13
1. Najważniejsze zmiany we Wspólnej Polityce Rolnej w latach 2014–2020 i wyzwania z tym związane (Daniel Obajtek, Jarosław Sierszchulski)	13
Wprowadzenie	13
1.1. Istota, wyzwania i cele Wspólnej Polityki Rolnej	14
1.2. Zmiany instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej	17
1.3. Znaczenie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w realizacji Wspólnej Polityki Rolnej	21
1.4. Podsumowanie	27
Literatura	27
2. Regionalne zróżnicowanie wsparcia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich (Barbara Brzozowska, Paulina Czarnota, Teresa Miś)	29
Wprowadzenie	29
2.1. Poziom wsparcia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich z funduszy i programów UE w regionach	30
2.2. Efekty wykorzystania niektórych działań PROW 2014–2020 w ujęciu regionalnym	41
2.3. Podsumowanie	46
Literatura	47
3. Poziom rozwoju i konkurencyjność podkarpackiego rolnictwa i obszarów wiejskich (Stanisław Zajęc)	51
Wprowadzenie	51
3.1. Istota i determinanty konkurencyjności rolnictwa i obszarów wiejskich	52
3.2. Stan i struktura gospodarstw oraz produkcji rolnej na Podkarpaciu	54
3.3. Czynniki ograniczające konkurencyjność podkarpackiego rolnictwa	62
3.4. Propozycje działań poprawiających konkurencyjność podkarpackiego rolnictwa	63
3.5. Podsumowanie	64
Literatura	65
4. Realizacja dopłat bezpośrednich na Podkarpaciu (Kazimierz Matuszek)	67
Wprowadzenie	67
4.1. Płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego	68
4.2. Efekty zrealizowanych płatności na Podkarpaciu	75

3. Poziom rozwoju i konkurencyjność podkarpackiego rolnictwa i obszarów wiejskich

Wprowadzenie

Nie trzeba szeroko uzasadniać, jak ważnym wyzwaniem nie tylko dla sektora rolno-żywnościowego, lecz całej polskiej gospodarki, jest kształtowanie konkurencyjności. Rzeczywistość gospodarcza ostatnich lat postawiła ten niezwykle złożony problem zarówno przed teoretykami, jak i praktykami gospodarczymi. Jego ranga znajduje odzwierciedlenie nie tylko w coraz bogatszej literaturze przedmiotu, licznych dyskusjach, lecz także w strategiach i programach rozwoju gospodarczego.

Z uwagi na warunki społeczno-gospodarcze występujące w przeszłości, rolnictwo województwa podkarpackiego posiada własną specyfikę wyróżniającą się przede wszystkim dużym rozdrobieniem agrarnym, nadmiarem zasobów siły roboczej oraz niską towarowością produkcji rolnej. Znaczne zróżnicowanie warunków przyrodniczo-glebowych sprawia, że produkcja rolnicza prowadzona jest zarówno na bardzo dobrych, jak i słabych glebach, w korzystnych i skrajnie niekorzystnych warunkach klimatycznych, na terenach nizinnych, podgórskich, a także górskich, na których użytkowanie gruntów rolniczych jest szczególnie uciążliwe.

Konkurowanie jest nieodłączną cechą gospodarki rynkowej. W zależności od branży bądź sektora może odbywać się na wielu płaszczyznach i przejawiać się w różnych formach działania. Procesy konkurencyjne są swoistym mechanizmem selekcji uczestników na rynku, mechanizmem, który przyczynia się do prezentacji jednostek o najwyższej skuteczności działania¹.

Znaczenie konkurencyjności staje się coraz bardziej istotne również w odniesieniu do rolnictwa. Konkurencyjność sektorowa rolnictwa polskiego w dobie członkostwa w Unii Europejskiej jest kształtowana przede wszystkim przez Wspólną Politykę Rolną i jednolity rynek europejski. Jednym z głównych czynników determinujących poziom konkurencyjności międzynarodowej w tym sektorze są ceny podstawowych produktów rolnictwa w Unii Europejskiej, które generalnie są wyższe od cen światowych. Prowadzi to do niższej konkurencyjności tych produktów w stosunku do ich odpowiedników wytwarzanych poza tym ugrupowaniem².

Na Podkarpaciu występują luki w zakresie infrastruktury technicznej, społecznej i ekonomicznej, mające wpływ na niski poziom życia jego mieszkańców.

Podkarpackie należy do województw o słabej atrakcyjności inwestycyjnej, co utrudnia przeprowadzenie koniecznych procesów restrukturyzacyjnych

¹ H. Adamkiewicz-Drwillo, *Konkurencyjność przedsiębiorstw w świetle uwarunkowań współczesnej gospodarki*, Wyd. TNOiK, Toruń 2010.

² J.T. Krzyżanowski, *Wspólna polityka rolna UE a międzynarodowa konkurencyjność sektora rolniczego*, Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie, „Problemy Rolnictwa Światowego”, t. 11, z. 4, 2011, s. 125–128.

w przemyśle, rolnictwie, leśnictwie i innych dziedzinach działalności gospodarczej i społecznej. W oparciu o potencjalne warunki i czynniki rozwoju wykształciły się trzy podstawowe funkcje województwa podkarpackiego w gospodarce krajowej, tj. przemysłowa (przemysł rolno-spożywczy, przemysł lotniczy), rolnicza oraz rekreacyjno-wypoczynkowa i turystyczna³.

W porównaniu do innych regionów województwo podkarpackie na większości swojego obszaru ma dobre warunki naturalne dla rozwoju rolnictwa. Rolnicza przestrzeń produkcyjna stwarza warunki do rozwoju pracochłonnych kierunków produkcji, w tym zdrowej żywności, oraz przetwórstwa rolno-spożywczego.

Celem niniejszego opracowania jest ocena pozycji konkurencyjnej podkarpackiego rolnictwa na tle innych województw w aspekcie posiadanego potencjału (ziemi) i wielkości produkcji, jak również przedstawienie czynników ograniczających oraz propozycji działań poprawiających konkurencyjność podkarpackiego rolnictwa.

Podjęty problem naukowy realizowano na podstawie analizy danych pochodzących ze źródeł wtórnych. Jako wtórne źródła materiałów wykorzystano: piśmiennictwo naukowe, opracowania popularne, dane Głównego Urzędu Statystycznego charakteryzujące rolnictwo i obszary wiejskie Podkarpacia na tle kraju i województw. Do badań przyjęto lata 2000–2015.

3.1. Istota i determinanty konkurencyjności rolnictwa i obszarów wiejskich

W literaturze przedmiotu istnieje wiele definicji konkurencyjności, jednak większość z nich odnosi się do przedsiębiorstw. Najogólniej mówiąc, konkurencyjność jest to proces, w którym podmioty na rynku dążą do realizacji swoich interesów, przedstawiając oferty korzystniejszej niż konkurencja⁴.

Konkurencyjność jest aktualnie jednym z kluczowych zagadnień w ujęciu mikro-, mezo- i makroekonomicznym. Uzyskiwanie lepszych wyników na tle podmiotów konkurencyjnych jest środkiem warunkującym trwały rozwój zarówno przedsiębiorstw, jak i sektorów, regionów czy krajów na konkurencyjnym rynku⁵. Surówka⁶ twierdzi, że konkurować mogą ze sobą nie tylko przedsiębiorstwa, ale również województwa, powiaty i gminy.

Konkurencyjność rolnictwa można postrzegać jako wewnętrzną konkurencyjność działu gospodarki narodowej, natomiast potencjalne zdolności konkurowania rolnictwa są kojarzone z konkurencyjnością zasobową⁷.

³ A. Walenia, *Czynniki warunkujące konkurencyjność rolnictwa Podkarpacia w procesie integracji ze Wspólnotą Europejską*, 2008, [http://www.wne.sggw.pl/czasopisma/pdf/PRS_2008_T4\(19\)_s444.pdf](http://www.wne.sggw.pl/czasopisma/pdf/PRS_2008_T4(19)_s444.pdf).

⁴ W. Czudec, *Konkurencyjność województwa podkarpackiego na tle innych regionów Polski wschodniej*, MODERN MANAGEMENT REVIEW, vol. XVIII, 20, no 4, 2013, pp. 39–50, <http://doi.prz.edu.pl/pdf/zim/73>

⁵ K. Domańska, *Konkurencyjność produkcji mleka w Polsce w ujęciu regionalnym*, Roczniki Naukowe SERiA, t. XV, z. 4, 2013, s. 105–111.

⁶ A. Surówka, *Badanie zróżnicowania województw pod względem konkurencyjności*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007.

Okazuje się, że polskie rolnictwo ma potencjał, dzięki któremu Polska może stać się liczącym krajem na rynkach rolnych w Europie. Niemniej w Unii Europejskiej istnieje silna konkurencja wśród producentów rolnych, dlatego polskie rolnictwo w kreowaniu konkurencyjności powinno wykorzystać posiadane zasoby. Chrobocińska do źródeł przewag konkurencyjnych w polskim rolnictwie zalicza warunki przyrodnicze i aktywność rolników. Uważa, że kreowanie konkurencyjności gospodarstw rolnych zależy od wielu czynników, których charakter można określić jako stymulujący lub ograniczający⁸.

Jak twierdzi Woś⁹, badanie konkurencyjności dotyczyć powinno jednocześnie tzw. konkurencyjności wewnętrznej i zewnętrznej. Konkurencyjność wewnętrzna, rozumiana jako poziom i zmiany sytuacji ekonomicznej i produkcyjnej podmiotów rynku (i branż), ma istotny wpływ na możliwości i szanse wzrostu ich udziału w obrotach międzynarodowych. O konkurencyjności wewnętrznej, a przede wszystkim zewnętrznej sektorów gospodarki (w tym rolnictwa) decyduje bardzo duża liczba czynników (źródeł konkurencyjności). Czynniki te w literaturze przedmiotu przedstawiane są jako: cenowe i pozacenowe, zewnętrzne i wewnętrzne, zależne i niezależne od podmiotów rynku, kontrolowane i niekontrolowane przez podmioty sektora czy państwo, podażowe i popytowe, miękkie i twarde, aktywne i bierne¹⁰. Na poziomie sektorów (analiza mezo) czynniki wewnętrzne to głównie zasoby czynników produkcji będące w dyspozycji sektorów i ich jakość oraz efektywność wykorzystania, wzajemne relacje podmiotów rynku w sektorze, otoczenie instytucjonalne podmiotów branży, stopień koncentracji podaży, stosowane techniki produkcji. Czynniki zewnętrzne to głównie: sektorowa polityka ugrupowań krajów i administracji rządowej dotycząca systemu monetarnego, fiskalnego, edukacji, działalności badawczo-rozwojowej, ale też standardów jakościowych, wymogów technicznych czy sanitarnych oraz sytuacji na rynku międzynarodowym (relacje popytowo-podażowe, globalna i regionalna polityka handlowa)¹¹.

Wszystkie czynniki wpływające na poziom konkurencyjności powinny być traktowane „równorzędnie”. Zmiana i oddziaływanie jednego czynnika konkurencyjności powoduje zmianę wpływu całego zestawu czynników stanowiących źródło przewag konkurencyjnych poszczególnych sektorów¹².

⁷ A. Nowak, *Produktywność rolnictwa polskiego w kontekście jego konkurencyjności*, Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis, Oeconomica, 299(70), 2013, s. 159–168.

⁸ K. Chrobocińska, *Uwarunkowania konkurencyjności gospodarstw użytkujących grunty z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa w województwie warmińsko-mazurskim*, Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, t. 101, z. 1, 2014.

⁹ A. Woś, *Konkurencyjność potencjalna polskiego rolnictwa*, Wyd. IERiGŻ, Warszawa 2001.

¹⁰ K. Pawlak, W. Poczta, *Międzynarodowy handel rolny. Teorie, konkurencyjność, scenariusze rozwoju*, Wyd. PWN, Warszawa 2011.

¹¹ M. Olczyk, *Konkurencyjność w teorii i praktyce*, Wyd. CeDeWu Sp. z o.o., Warszawa 2008.

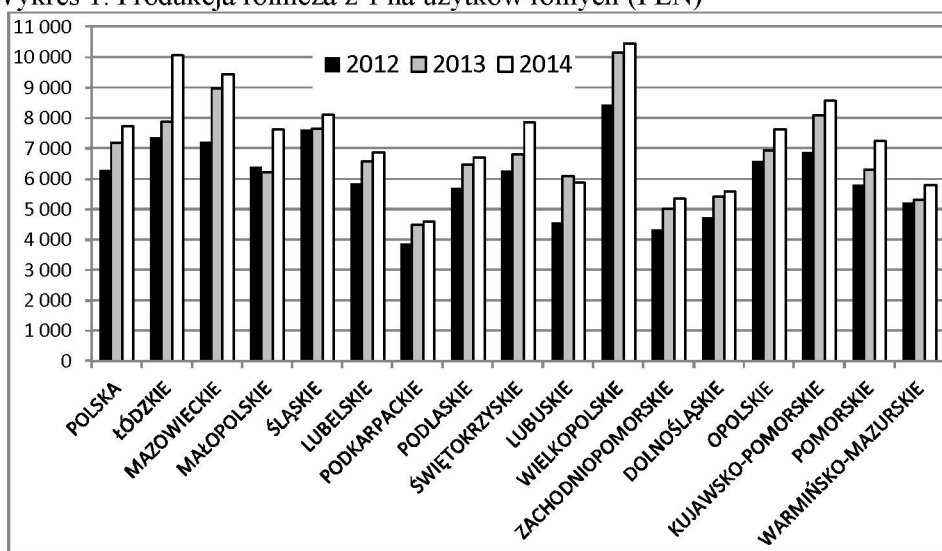
¹² E.M. Jagiello, *Strategiczne budowanie konkurencyjności gospodarstw*, Wyd. Poltext, Warszawa 2008.

3.2. Stan i struktura gospodarstw oraz produkcji rolnej na Podkarpaciu

Istotnym problemem obszarów wiejskich w województwie podkarpackim jest słabe ekonomicznie i rozdrobnione rolnictwo, które bez głębokiej restrukturyzacji nie będzie wypełniać ani funkcji produkcyjnych (wytwarzanie surowców i produktów rolniczych w warunkach dużej konkurencji), ani też funkcji pozaprodukcyjnych (wzbogacanie walorów krajobrazowych, ochrona środowiska naturalnego)¹³.

Wielkość produkcji rolniczej z 1 ha użytków rolnych w województwie podkarpackim jest najniższa wśród wszystkich województw (wykres 1). Ważna jest także dynamika wzrostu produkcji rolniczej. Analizując jej wartość w latach 2013–2014, można zauważyć, że była ona jedną z najniższych wśród analizowanych województw. Głównym czynnikiem takiego stanu jest rozdrobnione rolnictwo.

Wykres 1. Produkcja rolnicza z 1 ha użytków rolnych (PLN)

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temat>

Analizując liczbę gospodarstw rolnych na Podkarpaciu (tab. 1), należy stwierdzić, że województwo podkarpackie posiada dużą liczbę gospodarstw rolnych. Więcej gospodarstw jest tylko w województwie małopolskim i mazowieckim. Według Powszechnego Spisu Rolnego w 2010 roku w województwie podkarpackim było 261 436 gospodarstw rolnych co stanowi 11,5% ogółu gospodarstw rolnych w Polsce. Z sumy tej 116 264 gospodarstw posiadało powierzchnię nie większą niż 1 ha i jest to 16,3% ogółu gospodarstw

¹³ A. Walenia, *Czynniki warunkujące konkurencyjność rolnictwa Podkarpacia w procesie integracji ze Wspólnotą Europejską*, 2008, [http://www.wne.sggw.pl/czasopisma/pdf/PRS_2008_T4\(19\)_s444.pdf](http://www.wne.sggw.pl/czasopisma/pdf/PRS_2008_T4(19)_s444.pdf).

rolnych w Polsce. Od 1 do mniej niż 5 ha było 119 238 gospodarstw. Tylko 671 gospodarstw było o powierzchni 50 ha i więcej co stanowi 2,5% ogółu gospodarstw rolnych w Polsce. Analizy prowadzone przez różnych autorów wskazują, że jednostkowa opłacalność produkcji rolnej ciągle obniża się i o ile w 1990 roku dochód parytetowy osiągały nawet gospodarstwa 10 ha, to obecnie w określonych warunkach nawet 70 i więcej hektarowe gospodarstwo nie zawsze ma szansę na osiągnięcie dochodu warunkującego rozwój gospodarstwa. Duża liczba małych gospodarstw w województwie podkarpackim sprawia, że istnieje konieczność podejmowania działań poprawiających opłacalność produkcji rolniczej.

Województwo podkarpackie nie jest liderem w produkcji mleka. Analizując wielkość produkcji w latach 2004–2014, można zauważyć tendencję spadkową od 474 tys. ton w 2004 roku do 237 tys. ton w 2014 roku. Liderami w produkcji są województwa mazowieckie i podlaskie (tab. 2).

Produkcja żywca wołowego w województwie podkarpackim jest na bardzo niskim poziomie. W krajowej strukturze stanowi ona tylko 1,1%. W latach 2004–2014 odnotowano stopniowy spadek z 17,2 tys. ton do 8,9 tys. ton w 2014 roku (tab. 3). Na spadek produkcji żywca wołowego ma wpływ spadek pogłowia bydła. Tymczasem uwarunkowanie geograficzne i przyrodnicze południowej części województwa podkarpackiego sprzyjają użytkowaniu bydła simentalskiego, obecnego w tych terenach już od końca XVIII wieku. Jest to bydło o użytkowości mlecznej i mięsnej. Z opasu naturalnego simentali na zasobnych w rośliny prozdrowotne łąkach i pastwiskach Beskidu Niskiego i Bieszczadów można pozyskać wysokiej jakości wołowinę, która ma szansę stać się markowym produktem regionu o nazwie „Podkarpacka Wołowina”.

Produkcja żywca wieprzowego również charakteryzuje się tendencją spadkową (tab. 4). W 2004 roku produkcja wynosiła 61,2 tys. ton, a w 2014 roku już tylko 47,2 tys. ton. Liderem w produkcji jest województwo wielkopolskie (produkcja 580,8 tys. ton).

Zbiory zbóż w województwie podkarpackim w strukturze krajowej stanowią 2,8% (tab. 5). Dominuje województwo wielkopolskie (15,9%).

Województwo podkarpackie nie jest także liderem w produkcji owoców. Zbiory owoców z drzew w 2015 roku stanowiły 396 919 dt i były wyższe od zbiorów owoców jagodowych (142 782 dt). Liderem w produkcji owoców z drzew jest województwo mazowieckie, gdzie zbiory w 2015 roku wynosiły 16 066 712 dt. Wiodącym województwem w produkcji owoców jagodowych jest województwo lubelskie, gdzie zbiory wynosiły 2 195 476 dt (tab. 6).

Województwo podkarpackie plasowało się w 2014 roku na piątym miejscu w kraju z liczbą 1475 gospodarstw ekologicznych (tab. 7). Najwięcej gospodarstw w województwie było w 2010 roku (2091). Od 2010 roku w województwie podkarpackim występował spadek liczby gospodarstw ekologicznych. Najwięcej gospodarstw w 2014 roku było w województwie warmińsko-mazurskim (4234).

Tabela 1. Liczba i struktura obszarowa gospodarstw rolnych w wybranych województwach w 2010 roku

Województwo	ogółem = 100%	%	do 1 ha włącznie	%	od 1 do mniej niż 5 ha	%	od 5 do mniej niż 10 ha	%	do 20 ha	od 20 do mniej niż 50 ha	%	50 ha i więcej	%
POLSKA	2 277 613	100	715 008	100	861 791	100	351 742	100	2 153 186	97 277	100	27 150	100
MAŁOPOLSKIE	283 513	12,4	121 238	17,0	136 584	15,8	19 879	5,7	282 049	1100	1,1	364	1,3
MAZOWIECKIE	277 528	12,2	39 870	5,6	112 050	13,0	67 615	19,2	261 522	14 079	14,5	1927	7,1
PODKARPACKIE	261 436	11,5	116 264	16,3	119 238	13,8	19 506	5,5	259 337	1428	1,5	671	2,5
LUBELSKIE	257 250	11,3	67 376	9,4	102 542	11,9	52 787	15,0	247 838	7957	8,2	1455	5,4
WIELKOPOLSKIE	162 672	7,1	38 779	5,4	47 517	5,5	30 312	8,6	145 721	13 396	13,8	3555	13,1
ŚWIĘTOKRZYSKIE	141 919	6,2	38 789	5,4	68 776	8,0	24 629	7,0	139 900	1715	1,8	304	1,1
OPOLSKIE	44 828	2,0	16 349	2,3	13 044	1,5	5851	1,7	40 120	3295	3,4	1413	5,2
LUBUSKIE	42 972	1,9	19 456	2,7	12 268	1,4	4319	1,2	39 468	2078	2,1	1426	5,3

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, Powszechny Spis Rolny, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temat>

Tabela 2. Produkcja mleka w wybranych województwach w latach 2004–2014

Województwo	Produkcja mleka [tys. ton]							
	2004	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
POLSKA	11 822	12 425	12447	12 279	12 414	12 668	12 718	12 986
MAZOWIECKIE	2105	2553	2527	2856	2730	2742	2738	2820
PODLASKIE	1667	2001	2194	2029	2264	2340	2432	2437
MAŁOPOLSKIE	633	476	399	364	357	393	363	369
LUBELSKIE	960	886	847	765	743	769	724	768
ŚWIĘTOKRZYSKIE	446	364	269	377	395	323	274	254
PODKARPACKIE	474	420	346	280	261	244	253	237
ZACHODNIOPOMORSKIE	227	205	192	179	185	189	163	180
LUBUSKIE	135	138	122	112	122	120	111	109

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temat>

Tabela 3. Produkcja żywca wołowego w latach 2004–2014

Województwo	Produkcja żywca wołowego [tys. t]								
	2004	2006	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014 [%]
POLSKA	611,1	690,4	739,7	743,0	751,2	718,2	714,3	804,4	100,0
LÓDZKIE	59,8	76,3	75,9	61,5	93,5	88,1	81,1	86,6	10,8
MAZOWIECKIE	83,1	107,2	117,9	122,2	97,0	122,7	146,4	133,3	16,6
MAŁOPOLSKIE	36,1	50,8	59,7	53,9	53,2	42,4	26,9	31,6	3,9
ŚLĄSKIE	18,1	21,3	31,5	27,5	26,7	27,2	22,0	21,2	2,6
LUBELSKIE	38,4	43,3	51,5	47,3	49,7	35,4	36,1	37,6	4,7
PODKARPACKIE	17,2	19,5	17,7	14,7	9,3	11,1	7,6	8,9	1,1
PODLASKIE	60,0	63,7	73,7	98,7	72,0	54,9	75,8	104,4	13,0
ŚWIĘTOKRZYSKIE	22,8	23,5	29,3	29,2	37,5	39,5	21,2	37,3	4,6
LUBUSKIE	8,7	6,1	6,4	6,4	11,8	7,8	6,6	7,0	0,9
WIELKOPOLSKIE	124,7	123,8	131,7	137,3	164,9	169,1	153,3	166,9	20,7
ZACHODNIOPOMORSKIE	13,5	22,5	13,0	12,1	10,9	8,6	10,3	10,3	1,3
DOLNOŚLĄSKIE	18,2	15,4	18,8	17,4	17,6	18,6	12,5	16,7	2,1
OPOLSKIE	15,9	16,5	14,0	15,7	11,8	13,9	14,8	11,0	1,4
KUJAWSKO-POMORSKIE	46,9	61,9	48,0	44,9	42,8	36,2	48,7	64,0	8,0
POMORSKIE	11,4	9,1	19,4	25,1	29,4	24,7	23,9	33,7	4,2
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	36,3	29,6	31,1	29,3	23,4	18,0	27,1	33,9	4,2

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temat>

Tabela 4. Produkcja żywca wieprzowego w latach 2004–2014

Województwo	Produkcja żywca wieprzowego [tys. t]								
	2004	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014 [%]
POLSKA	2537,9	2775,7	2201,8	2388,1	2405,1	2221,8	2059,1	2310,8	100,0
ŁÓDZKIE	261,4	304,9	214,2	226,4	210,7	216,1	201,0	259,1	11,2
MAZOWIECKIE	264,1	288,3	208,9	252,4	257,4	248,8	198,4	217,9	9,4
MAŁOPOLSKIE	74,9	95,8	67,8	69,0	65,7	58,8	60,9	62,1	2,7
ŚLĄSKIE	73,5	78,0	65,7	58,2	66,3	54,6	45,9	56,2	2,4
LUBELSKIE	170,9	197,9	162,3	161,6	194,6	168,2	159,3	152,9	6,6
PODKARPACKIE	61,2	65,9	56,1	50,8	47,7	46,3	59,7	47,2	2,0
PODLASKIE	115,0	127,7	106,2	97,4	115,8	106,5	105,1	96,9	4,2
ŚWIĘTOKRZYSKIE	71,1	64,7	62,1	57,8	51,1	58,4	50,8	63,2	2,7
LUBUSKIE	36,2	44,2	27,6	37,1	52,6	15,7	32,9	32,6	1,4
WIELKOPOLSKIE	646,8	754,6	587,2	621,0	575,6	511,5	496,6	580,8	25,1
ZACHODNIOPOMORSKIE	109,7	86,4	67,6	80,8	79,8	67,7	54,4	52,9	2,3
DOLNOŚLĄSKIE	82,9	55,1	41,8	46,3	36,6	20,3	26,9	20,9	0,9
OPOLSKIE	77,2	86,3	69,8	87,6	96,3	77,9	65,9	72,3	3,1
KUJAWSKO-POMORSKIE	277,5	283,2	228,8	256,1	236,1	244,8	251,3	290,8	12,6
POMORSKIE	98,0	125,9	136,2	172,4	199,5	189,3	149,0	198,0	8,6
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	117,7	116,7	99,3	113,3	119,4	137,0	100,8	107,0	4,6

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temat>

Tabela 5. Zbiory zbóż w wybranych województwach w latach 2000–2014

Województwo	Zbiory zbóż [tys. t]									
	2000	2004	2005	2006	2008	2009	2010	2013	2014	2014 [%]
POLSKA	22 340,6	29 635,1	26 927,8	21 775,9	27 664,3	29 826,6	27 228,1	28 455,1	31 945,4	100,0
ŁÓDZKIE	1307,4	1953,0	1706,8	1474,4	1863,4	2092,0	1827,5	1839,9	2172,2	6,8
MAZOWIECKIE	2230,7	2958,4	2733,9	2208,7	2874,3	2963,0	2618,0	2624,4	2962,2	9,3
MAŁOPOLSKIE	808,0	873,1	852,7	648,3	933,2	821,9	642,7	737,2	860,6	2,7
ŚLĄSKIE	678,6	846,8	793,2	576,6	834,2	792,3	694,5	771,0	916,0	2,9
LUBELSKIE	2241,7	2687,4	2527,8	1843,3	3156,4	2869,5	2523,9	2580,4	3142,3	9,8
PODKARPACKIE	774,8	936,2	847,5	738,8	972,5	930,7	715,3	752,8	907,0	2,8
PODLASKIE	846,8	1350,7	1351,7	1075,9	1421,7	1444,8	1336,6	1287,1	1464,1	4,6
ŚWIĘTOKRZYSKIE	693,1	793,7	748,3	563,3	909,5	794,3	632,4	722,5	826,2	2,6
LUBUSKIE	519,4	867,8	786,0	493,7	630,6	904,3	754,0	842,6	939,6	2,9
WIELKOPOLSKIE	3083,8	4474,3	3927,6	3136,9	3417,0	4489,1	4111,3	4565,6	5078,4	15,9
ZACHODNIOPOMORSKIE	1381,8	1997,9	1827,0	1548,0	1574,4	2097,9	1861,0	1699,6	1825,0	5,7
DOLNOŚLĄSKIE	2098,4	2614,3	2467,2	1792,7	2233,7	2290,7	2370,7	2450,0	2767,6	8,7
OPOLSKIE	1402,4	1747,8	1681,4	1297,1	1861,5	1720,0	1644,8	1762,0	1922,1	6,0
KUJAWSKO-POMORSKIE	1724,5	2496,9	2100,5	1899,5	2203,8	2444,6	2245,6	2713,3	2863,0	9,0
POMORSKIE	1220,9	1474,2	1339,9	1254,5	1319,8	1562,7	1489,6	1584,7	1722,0	5,4
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	1328,3	1562,7	1236,3	1224,2	1458,3	1608,8	1760,2	1521,8	1577,1	4,9

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temat>

Tabela 6. Zbiory owoców w wybranych województwach w latach 2012–2015

Województwo	Zbiory owoców [dt]							
	owoce z drzew				owoce jagodowe			
	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
POLSKA	32 857 815	35 215 569	36 200 779	35 815 150	5 573 583	6 068 488	5 687 637	5 183 206
ŁÓDZKIE	4 676 460	4 122 857	4 734 701	4 372 136	424 850	458 540	390 904	471 150
MAZOWIECKIE	13 038 659	16 066 712	15 840 504	16 088 158	679 183	993 470	875 343	838 735
MAŁOPOLSKIE	1 513 480	1 220 736	1 472 232	1 248 741	181 899	186 463	196 255	181 167
ŚLĄSKIE	186 657	165 253	149 640	83 347	47 910	45 358	42 317	44 443
LUBELSKIE	5 511 712	5 510 771	5 612 569	5 464 619	2 888 899	2 900 467	2 733 296	2 195 476
PODKARPACKIE	666 545	444 132	528 187	396 919	160 753	183 785	186 064	142 782
PODLASKIE	191 380	144 970	137 990	148 933	89 382	108 614	87 086	82 309
ŚWIĘTOKRZYSKIE	3 425 128	4 199 462	4 389 486	4 739 752	145 248	203 316	259 595	277 156
LUBUSKIE	240 645	207 986	275 997	297 485	77 712	131 581	116 130	136 440
WIELKOPOLSKIE	1 471 065	1 241 285	1 317 847	1 208 625	183 910	166 566	166 185	150 510
ZACHODNIOPOMORSKIE	206 761	270 601	308 368	340 249	155 530	165 269	175 542	175 476
DOLNOŚLĄSKIE	514 258	349 193	304 963	322 751	160 728	126 168	95 498	106 970
OPOLSKIE	97 161	131 763	62 291	64 823	39 952	13 652	9748	17 237
KUJAWSKO-POMORSKIE	729 418	697 326	669 285	662 998	136 480	141 967	135 870	122 986
POMORSKIE	187 094	146 966	217 118	195 354	73 026	77 552	62 150	84 382
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	201 392	295 556	179 601	180 260	128 121	165 720	155 654	155 987

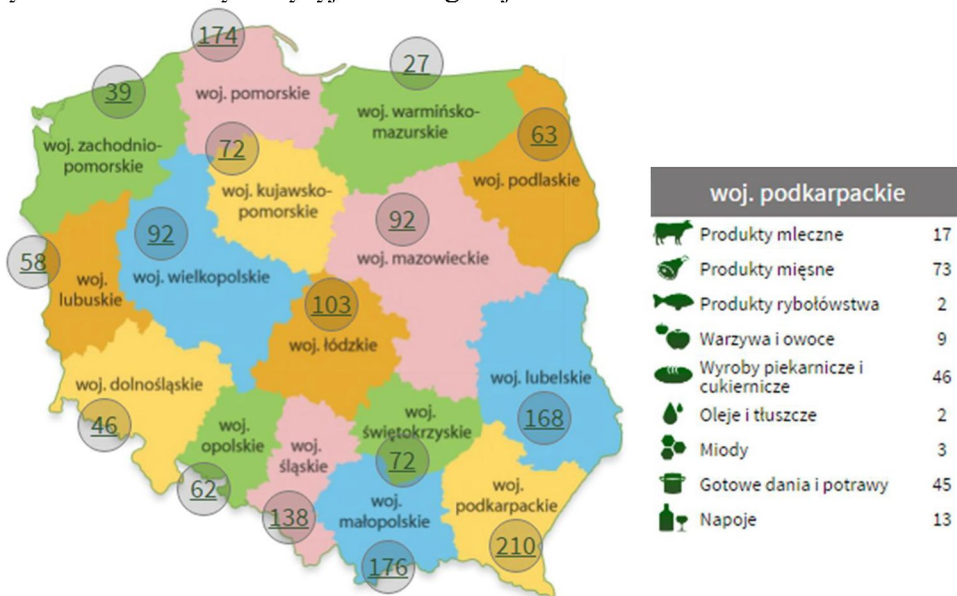
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temat>

Tabela 7. Liczba ekologicznych gospodarstw w wybranych województwach w latach 2006–2014

Województwo	Liczba ekologicznych gospodarstw rolnych									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014 [%]
POLSKA	9187	11 870	14 896	17 091	20 582	23 449	25 944	26 598	24 829	100,0
LÓDZKIE	218	261	314	366	420	478	518	528	508	2,0
MAZOWIECKIE	1028	1215	1481	1673	1935	2140	2373	2609	2374	9,6
MAŁOPOLSKIE	1363	1627	2100	2197	2156	2138	2103	1838	1378	5,5
ŚLĄSKIE	116	143	176	199	228	238	236	242	230	0,9
LUBELSKIE	1072	1402	1566	1710	1962	2065	2174	2129	1975	8,0
PODKARPACKIE	1164	1577	1892	2014	2091	2045	1940	1750	1475	5,9
PODLASKIE	628	847	1160	1528	2033	2440	2924	3407	3432	13,8
ŚWIĘTOKRZYSKIE	892	995	1165	1170	1243	1296	1288	1207	992	4,0
LUBUSKIE	256	361	480	579	833	1081	1356	1422	1370	5,5
WIELKOPOLSKIE	264	415	516	588	748	888	974	1006	966	3,9
ZACHODNIOPOMORSKIE	678	1059	1396	1696	2373	3065	3579	3640	3526	14,2
DOLNOŚLĄSKIE	481	652	879	1021	1227	1322	1312	1189	1046	4,2
OPOLSKIE	46	53	62	63	79	86	90	88	75	0,3
KUJAWSKO-POMORSKIE	173	217	258	279	327	371	390	415	401	1,6
POMORSKIE	222	273	392	494	648	763	894	893	847	3,4
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	586	773	1059	1514	2279	3033	3793	4235	4234	17,1

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temat>

Rysunek 1. Produkty tradycyjne według województw

Źródło: www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych (stan na 30.09.2016 r.)

Województwo podkarpackie charakteryzuje duża liczba produktów tradycyjnych. Posiadany potencjał jest czynnikiem budującym przewagę konkurencyjną w stosunku do innych województw. Produkty tradycyjne i regionalne są częścią oferty turystycznej obszarów wiejskich. Szansą na rozwój społeczno-gospodarczy wsi podkarpackiej jest turystyka wiejska, która stwarza źródło dodatkowych dochodów dla jej mieszkańców. Sprzedaż wyrobów tradycyjnych umożliwia dywersyfikację dochodów rolniczych. Produkty tradycyjne stwarzają możliwość podniesienia dochodów rolniczych, jak również tworzą nowe miejsca pracy w gastronomii oferującej tradycyjną kuchnię regionalną. Wysokiej jakości produkty lokalne pozwalają na uzyskanie wyższej ceny w porównaniu z żywnością konwencjonalną i tym samym ich produkcja poprawia rentowność gospodarstw. Dlatego też produkty tradycyjne i regionalne wpływają na podniesienie poziomu życia mieszkańców obszarów wiejskich.

3.3. Czynniki ograniczające konkurencyjność podkarpackiego rolnictwa

Istnieje wiele czynników ograniczających konkurencyjność podkarpackiego rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Do najważniejszych możemy zaliczyć:

- słabe procesy integracji pionowej i poziomej w agrobiznesie,
- oddalenie od siebie producentów i konsumentów,

- niekorzystny podział wartości dodanej w łańcuchu żywnościowym (przechwytywanie wartości dodanej przez pozarolnicze ogniwa agrobiznesu),
- brak silnej instytucji zajmującej się informacją o produktach, producentach rolnych, a także informacją o przetwórstwie rolno-spożywczym,
- brak silnej instytucji zajmującej się rozwojem produktów regionalnych i tradycyjnych, wspierających ich rejestrację, marketing i ekspansję na wszelkie możliwe rynki,
- niestabilne ceny skupu,
- wysokie koszty produkcji,
- skomplikowane procedury uzyskania dotacji UE,
- wysokie ceny środków produkcji,
- przestarzały park maszynowy,
- niekorzystne warunki klimatyczne,
- brak wzajemnego zaufania i współpracy wśród rolników,
- skomplikowane procedury i przepisy sanitarne oraz podatkowe.

3.4. Propozycje działań poprawiających konkurencyjność podkarpackiego rolnictwa

Uwzględniając wnioski zgłaszane przez rolników, producentów rolnych oraz bazując na literaturze przedmiotu, można wyróżnić kilka najważniejszych działań mogących poprawić konkurencyjność podkarpackiego rolnictwa. Do najważniejszych możemy zaliczyć:

- przeprowadzenie badań naukowych (analizy naukowe) dotyczących opinii zainteresowanych stron zwłaszcza rolników i przedstawicieli lokalnego przemysłu rolno-spożywczego odnoszących się do ich celów, potrzeb i oczekiwań (rozwój współpracy pomiędzy jednostkami naukowo-badawczymi a sektorem rolno-spożywczym),
- opracowanie wizji rozwoju kierunków rolnictwa podkarpackiego,
- wspieranie różnych form organizowania się producentów rolnych, pozwalających na osiągnięcie korzyści zarówno w sferze produkcji, jak i handlu. Dotyczy to szczególnie budowy profesjonalnego rynku hurtowego oraz promowania spółdzielczości i grup producentów i wszelkich działań zmierzających do aktywizacji i współpracy producentów rolnych,
- należy ocenić efekty i doskonalić program „Podkarpacki naturalny wypas” realizowany przez Samorząd Województwa Podkarpackiego,
- dofinansowanie ze środków postępu biologicznego oceny użytkowania bydła simentalskiego (wyjście naprzeciw oczekiwaniom gospodarstwom rezygnującym z produkcji zwierzęcej i chcących przestawić się na hodowlę bydła tylko w kierunku mięsnym),
- budowanie marki podkarpackiej żywności w celu osiągnięcia przewagi konkurencyjnej przez podkarpackich rolników,

- wspieranie marketingu i promocję żywności wysokiej jakości oraz uczestnictwa producentów w systemie wytwarzania żywności wysokiej, gwarantowanej jakości, takich jak: produkty regionalne, tradycyjne i lokalne oraz produkty rolnictwa ekologicznego i integrowanej produkcji,
- rozbudowa infrastruktury wiejskiej dynamizującej rozwój obszarów wiejskich,
- rozwijanie niszowych kierunków w produkcji rolniczej (uprawa winorośli i produkcja wina, hodowla ryb, pszczelarstwo, serowarstwo, żywność lokalna bezpośrednio z gospodarstw, zielarstwo, króliki i inne) w połączeniu z agroturystyką,
- wspieranie procesu modernizacji gospodarstw rolniczych z wykorzystaniem innowacyjnych rozwiązań technicznych, technologicznych, biologicznych i organizacyjnych z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju rolnictwa,
- promowanie i rozwijanie rolnictwa ekologicznego,
- rozwój małych i średnich podmiotów w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego ukierunkowanego na wytwarzanie produktów żywnościowych o wysokiej jakości oraz o specyficznych walorach smakowych,
- podnoszenie świadomości konsumentów co do wyboru żywności,
- informowanie społeczeństwa, że żywność lokalna, regionalna, tradycyjna, ekologiczna, często kupowana bezpośrednio od rolnika to nie tylko szczególne korzyści zdrowotne, ale utrzymanie produkcji rolniczej,
- dobra ustawa o sprzedaży bezpośredniej i detalicznej (umożliwienie producentom rolnym produkcji jak najszerszego asortymentu żywności, w tym produktów złożonych, takich jak np. gołąbki, naleśniki czy ciasta. Skrócenie długiego łańcucha dostaw oraz pośredników. Zapewnienie bezpośredniej relacji producentów i konsumentów, którzy coraz częściej są zainteresowani możliwością zakupu świeżej żywności, produkowanej w danym rejonie przez lokalnych rolników.

3.5. Podsumowanie

Charakterystyczne dla rolnictwa podkarpackiego jest jego duże rozdrobnienie obszarowe, wynikające z uwarunkowań historycznych i kulturowych. Rozdrobnienie agrarne oraz niekorzystna struktura obszarowa gospodarstw w województwie wpływa na ich niską siłę ekonomiczną⁶⁹. Na niską wydajność i konkurencyjność rolnictwa negatywnie wpływa również niski stopień jego mechanizacji i wykorzystania maszyn szczególnie na obszarach górzystych⁷⁰.

⁶⁹ Strategia rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007–2020. Rzeszów 2013, <http://www.podkarpackie.pl/attachments/article/2634/STRATEGIA-ROZWOJU-WOJEWODZTWA-PODKARPACKIE-2020.pdf>.

⁷⁰ S. Zajac, S. Stec, D. Kusz, *Wyposażenie gospodarstw rolnych na Podkarpaciu w maszyny rolnicze. Wymagania i potrzeby*, Problemy Inżynierii Rolniczej cz. 2, nr 52, Wyd. Instytutu Budownictwa, Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa, Warszawa 2006, s. 89–98.

Konsekwencją ww. utrudnień w produkcji rolnej w województwie jest wzrost ilości ugorów i odlogów.

Zwiększanie produktywności podkarpackiego rolnictwa musi opierać na stopniowej konsolidacji gruntów. Aby było to jednak możliwe, potrzebne są mechanizmy, które zachęciłyby rolników do takiego działania. Duże rozproszenie ziemi wynika nie tylko z historycznej spuścizny (reformy likwidujące duże posiadłości ziemskie), ale też z silnej tradycji podziału ziemi pomiędzy wszystkich spadkobierców. Konsolidacja jest jedynie początkiem niezbędnych zmian. Polskie rolnictwo wymaga zwiększenia nakładów na innowacje techniczne, edukację czy inwestycje. W przeciwnym razie jego potencjał nadal nie będzie w pełni wykorzystywany. „Drzemiące” w podkarpackim rolnictwie zasoby produkcyjne mogą stwarzać szansę jego rozwoju, pod warunkiem że zostaną wykorzystane w efektywnie funkcjonujących strukturach rolnych.

Rolnictwo województwa podkarpackiego, oprócz dużego rozdrobnienia produkcji, charakteryzuje się również rozdrobnieniem obrotu produktami rolnymi. W wyniku urynkowienia gospodarki zlikwidowane zostały utrwalone wcześniej kanały dystrybucji, a rynek rolny stał się mocno rozproszony i mało przejrzysty dla małych i słabych ekonomicznie producentów rolnych. Zróznicowanie stopnia zorganizowania i skali działania poszczególnych ogniw łańcucha rolno-żywnościowego (niskie w rolnictwie, wysokie w ogniwie dystrybucji) skutkuje niekorzystną pozycją negocjacyjną producentów rolnych i przetwórców wykorzystywanych przez przedsiębiorstwa handlowe (pobieranie nieuprawnionych opłat, wymuszanie niskich cen dostaw itp.).

W województwie podkarpackim należy przeprowadzić działania poprawiające konkurencyjność podkarpackiego rolnictwa. Wdrożenie tych zmian to sprostanie konkurencyjnym standardom UE. Najważniejsze w tym celu jest umiejętne i jak najbardziej pełne wykorzystanie przez Podkarpacie unijnego wsparcia finansowego dla sektora rolnego.

Literatura

1. Adamkiewicz-Drwillo H., *Konkurencyjność przedsiębiorstw w świetle uwarunkowań współczesnej gospodarki*, Wyd. TNOIK, Toruń 2010.
2. Chrobocińska K., *Uwarunkowania konkurencyjności gospodarstw użytkujących grunty z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa w województwie warmińsko-mazurskim*, Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, t. 101, z. 1, 2014.
3. Czudec W., *Konkurencyjność województwa podkarpackiego na tle innych regionów Polski wschodniej*, MODERN MANAGEMENT REVIEW, vol. XVIII, 20 nr 4, 2013, pp. 39–50, <http://doi.prz.edu.pl/pl/pdf/zim/73>.
4. Domańska K., *Konkurencyjność produkcji mleka w Polsce w ujęciu regionalnym*, Roczniki Naukowe SERiA, t. XV, z. 4, 2013, s. 105–111.
5. Jagiello E.M., *Strategiczne budowanie konkurencyjności gospodarstw*, Wyd. Poltext, Warszawa 2008.

6. Krzyżanowski J.T., *Wspólna polityka rolna UE a międzynarodowa konkurencyjność sektora rolniczego*, Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie, „Problemy Rolnictwa Światowego”, t. 11, z. 4, 2011, s. 125–128.
7. Nowak A., *Produktywność rolnictwa polskiego w kontekście jego konkurencyjności*, Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis, Oeconomica, 299(70), 2013, s. 159–168.
8. Olczyk M., *Konkurencyjność w teorii i praktyce*, Wyd. CeDeWu Sp. z o.o., Warszawa 2008.
9. Pawlak K., Poczta W., *Międzynarodowy handel rolny. Teorie, konkurencyjność, scenariusze rozwoju*, Wyd. PWN, Warszawa 2011.
10. *Strategia rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007–2020*. Rzeszów 2013, <http://www.podkarpackie.pl/attachments/article/2634/STRATEGIA-ROZWOJU-WOJEWODZTWA-PODKARPACKIE-2020.pdf>.
11. Surówka A., *Badanie zróżnicowania województw pod względem konkurencyjności*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007.
12. Walenia A., *Czynniki warunkujące konkurencyjność rolnictwa Podkarpacia w procesie integracji ze Wspólnotą Europejską*, 2008, [http://www.wne.sggw.pl/czasopisma/pdf/PRS_2008_T4\(19\)_s444.pdf](http://www.wne.sggw.pl/czasopisma/pdf/PRS_2008_T4(19)_s444.pdf).
13. Woś A., *Konkurencyjność potencjalna polskiego rolnictwa*, Wyd. IERiGŻ, Warszawa 2001.
14. Zajac S., Stec S., Kusz D., *Wyposażenie gospodarstw rolnych na Podkarpaciu w maszyny rolnicze. Wymagania i potrzeby*, Problemy Inżynierii Rolniczej cz. 2, nr 52, Wyd. Instytutu Budownictwa, Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa, Warszawa 2006, s. 89–98.